

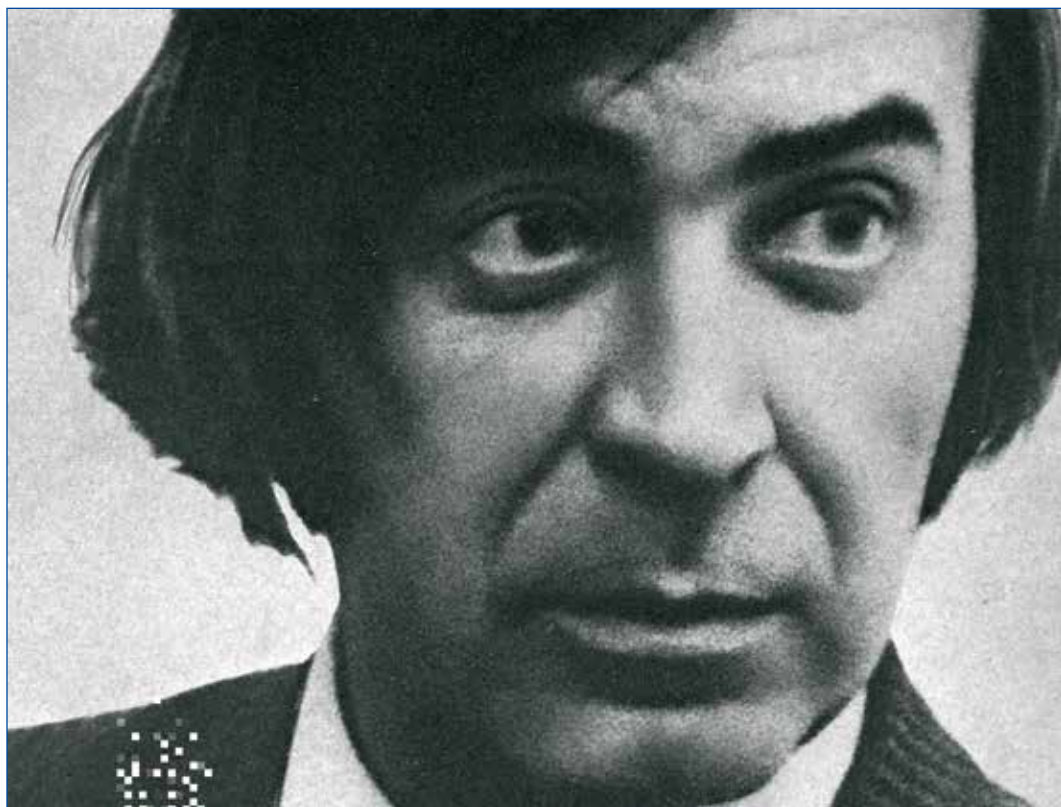
НЕВЕН

*****

NEVEN

КУЛТУРА
КЊИЖЕВНОСТ
УМЕТНОСТ

*
ПРИЛОГ
СРПСКИХ НЕДЕЉНИХ
НОВИНА
У САРАДЊИ
СА ЗАДУЖБИНОМ
ЈАКОВА ИГЊАТОВИЋА
*
БУДИМПЕШТА
2021

Tibomir Vujičić • Vujicsics Tibamér

MUZIČKE TRADICIJE
JUŽNIH SLOVENA U MAĐARSKOJ

...
A MAGYARORSZÁGI DÉLSZLÁVOK
ZENEI HAGYOMÁNYAI

...
MUSICAL TRADITIONS
OF SOUTH SLAVS IN HUNGARY

Ново издање књиге Тихомира Вујичића

(стр. 2)

Садржај

ХРОНИКА
НАГРАДА ЗАДУЖБИНЕ ЈАКОВА
ИГЊАТОВИЋА
Радован Поповић

БИОГРАФИЈА, МОНОГРАФИЈА
Радован Поповић
ПОСЛЕДЊИ БАРОКНИ СРБИН. СТОЈАН
Д. ВУЈИЧИЋ – ЊИМ САМИМ

ПРОЗА
Драгомир Дујмов
ПРИТАЈЕНИ УЗДАСИ ДОКТОРА
МИЛОША
Милан Степанов
ВИДИМО СЕ КОД УШЋА
Драган Јаковљевић
БЕЗИМЕНА КЊИГА ГОСПОДИНА Б.
Петар Милошевић
КАКО ЛЕТЕ ВЕШТИЦЕ

ПОЕЗИЈА
Војислав Галић
ТРИ ПЕСМЕ
Милан Ђурић
СТИХОВИ И СЛИКА
Никола Ластаћ
ИЗБОР ИЗ НОВИХ ПЕСАМА

ПАРОДИЈА
мило шевић
ОСНОВНА КЊИЖЕВНОСТ

ПРЕВОДИ
КЊИГЕ ПРЕДРАГА СТЕПАНОВИЋА
И ПЕТРА МИЛОШЕВИЋА
НА МАЂАРСКОМ

***

НЕВЕН/NEVEN 1982–1988.
Председник уређивачког одбора
Стојан Вујичић
(Помаз, 15. мај 1933 – Рим, 11. фебруар 2002).
НОВА СЕРИЈА од маја 2003.
Уредништво: Петар Милошевић (главни уредник),
Предраг Степановић.
Материјална средства за објављивање
овог броја Невена обезбедила је
Српска самоуправа
III кварта Будимпеште.

Капитално дело Тихомира Вујичића у новом издању

Тројезично (мађарско-српско-енглеско) издање књиге Тихомира Вујичића „Музичке традиције Јужних Словена у Мађарској” објавили су Музиколошки институт Истраживачког центра за хуманистичке науке, Кућа традиција, Српски институт у Удружење Вујичић (Zenetudományi Intézet, Magyarok Háza, Szerb Intézet, Vujicsics Egyesület), Budapest, 2020. – Сliku омота књиге в. на 1. стр.

Припремили: Музиколошки институт Истраживачког центра за хуманистичке науке (Будимпешта) и Музиколошки институт Српске академије наука и уметности (Београд). Главни и одговорни уредник: Пал Рихтер. Уреднице: Јелена Јовановић, Данка Лајић Михајловић. Сарадници на уређивању: Маријета Вујичић, Пера Ласић, Габор Ередич. Преводи: Предраг Степановић, Естер Хелајзен, Маријета Вујичић, Нада Хајдан, Пера Ласић, Андор Вер, Јелена Јовановић, Иштван Чаба Немет, Пал Рихтер. Нотографија: Сабина Бабет Чонка. Прелом и дизајн корица: Гита Деметер.

Основа овог издања је Вујичићева књига „Muzičke tradicije Južnih Slovena u Mađarskoj”, Demokraski Savez Južnih Slovena u Mađarskoj i Tankönykiadó, Budimpešta, 1978. То фундаментално дело, без ривала и настављача, добило је сада озбиљну научну и документарну опрему као право критичко издање, с пропратним студијама, информативним допунама и стручним коментарима.

Уводни блок садржи три текста: Перо Ласић: „Реч унапред”, Пал Рихтер: „Поздрав главног уредника Читаоцу” и Јелена Јовановић, Данка Лајић Михајловић: „Реч уредница”. Више него што наслови обећавају, ови текстови, заједно, пружају слику о музичком па и ширем културном наслеђу Срба у Мађарској, о његовој рецепцији у мађарском контексту и о стручним музиколошким питањима везаним за делатност Тихомира Вујичића и о раду на новом издању његове књиге.

После уводних текстова следи Вујичићев оригинални материјал, у којем су додати краћи уводи за сва поглавља и белешке уз поједине песме. На крају су регистри почетних стихова или назива песама, места записивања, имена сакупљача и извођача. Најзад, посебну целину чини документарни додаток који садржи звучне записе и слике.

Књига је у продаји у мађарским књижарама. ■

Поводом корице збирке Тихомира Вујичића

Раније и ново издање – или историја једног пешкира

Збирка Тихомира Вујичића која је штампана 1978. године, има корицу у колору, а дизајнер је мађарски сликар, графичар, Јанош Каш (Kass János). Тај мотив је детаљ са народног пешкира из мираза Љубице Бебић-Вујичић, пореклом из Сечуја, мајке проте Душана Вујичића, баке Тихомира и Стојана Вујичића.

За време Другог светског рата стан у Будиму, где је млади Душан Вујичић био парох при табанској цркви, пропао је услед бомбардовања. У стану је остало мало намештаја и покућства. У једном ормару зачудо је остало неколико пешкира са везом, из мираза мајка Љубице. Понешто од грубог лана са иницијалом Љ Б, извезено црвеним концем, рустично, једноставно и са широким црвеним ткањем.

На корици новог, допуњеног, критичког издања Тихомирове збирке назире се једна светла трака, али се једва види да је то народни вез. Можда би требало да нас подсећа на раније издање... али тај мотив већ нико неће знати. Стога је сада ова белешка.

Маријета Вујичић

НАГРАДА ЗАДУЖБИНЕ ЈАКОВА ИГЊАТОВИЋА

Радован Поповић

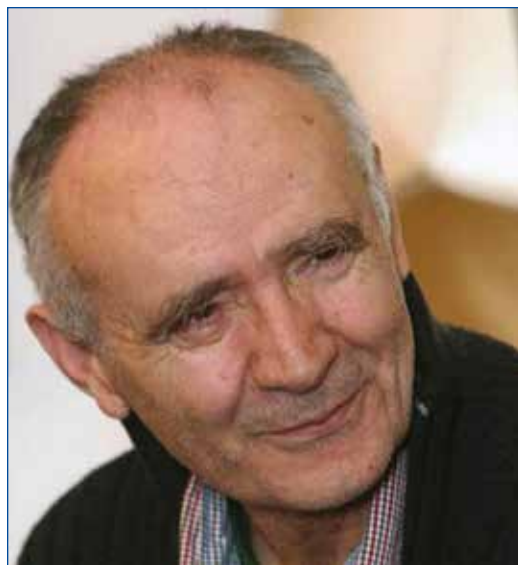
Повеља признања с медаљом за биографску књигу о Стојану Вујичићу

Задужбина Јакова Игњатовића у Будимпешти, коју су 1989. године основали српски интелектуалци у Мађарској у циљу неговања српске књижевности, очувања српске књижевне и уметничке баштине у Мађарској, као и унапређења српско-мађарских књижевних, уметничких, културних и духовних веза и сарадње, поводом дана рођења (8. децембар) књижевника Јакова Игњатовића (1822–1889), родом из Сентандреје, и ове године је доделила повеље признања с медаљом.

Награду добија новинар Радован Поповић (1938), дугогодишњи уредник културног додатка београдске Политике и аутор биографских књига о истакнутим српским књижевницима.

Поповић је почевши од 1970-их година често долазио међу Србе у Мађарској и писао о њиховој културној баштини и обавештавао о њој јавност у матичној земљи. Награда му је додељена посебно за књигу „Последњи барокни Србин – Стојан Вујичић њим самим” (Матица српска, 2021).

Награђени уз повељу признања добијају медаљу са ликом Јакова Игњатовића – дело вајара Небојше Митрића (1931–1989). Повеље са медаљама уручују се у Сентандреји, родном граду Јакова Игњатовића. ■

Радован Поповић

Најважније монографије из пера Радована Поповића

„Исидорина бројаница” (1979), „Живот Милоша Црњанског” (1980), „Истина о Дучићу” (1981), „Изабрани човек или живот Растка Петровића” (1986), „Војка на друму или живот Вељка Петровића” (1986), „Живот Меше Селимовића” (1988), „Андрићева пријатељства” (1992), „Књига о Ћопићу или пут до моста” (1994), „Прича о Сретену Марићу” (1996), „Крлежа и Срби” (1997), „Васко Попа, мит и магија” (1998), „Књига о Десанки” (1998), „Шума која хода или књига о Ршуму” (1998), „Време писца: животопис Добрице Ћосића” (2000), „Грађанин света: живот Тодора Манојловића” (2000), „Антић њим самим” (2000), „Андрић и Вишеград” (2005), „Српски писци сликари” (2008), „Павић – први писац трећег миленијума” (2009), „Принц песника Бранко Милковић” (2009), „Сјајно друштво – прича о српским надреалистима” (2009). ■

ИЗ ЛЕКТОРСКОГ МИШЉЕЊА

Прича о животном и стваралачком путу главног јунака

Радован Поповић

„Последњи барокни Србин. Стојан Д. Вујичић – њим самим”

Ова је књига морала бити написана. И ову је књигу морао написати Радован Поповић. Могу се, наине, писати о Стојану Вујичићу научне, филолошке, библиографске и аналитичке студије и монографије, али оне не би могле дочарати изузетну личност Стојана Вујичића. У томе максимално успева Радован Поповић. Својим ранијим биографским књигама о Црњанском, Дучићу и Попи он је већ показао своје умеће у том жанру, који сада делује као да је смишљен управо за приказивање Стојана Вујичића. Осим тога, Поповић је такву књигу умео да напише и зато што је са Стојаном Вујичићем био у вишедеценијском пријатељству, што се у књизи додуше не спомиње, али ненаметљиво просијава из целине текста.

Доминирају цитати из докумената, највише из преписке, док се у ауторском тексту налазе потребне информације и развија се прича о животном и стваралачком путу главног јунака.

Приказане су две главне гране Вујичићеве делатности: 1. грађење и неговање југословенско-мађарских књижевних и културних веза, 2. чување српске уметничке и духовне баштине у Мађарској. Није запостављено, дакако, ни Вујичићево песничко стваралаштво.

Представљена је и породична позадина, свештенички родитељски дом, композитор брат Тихомир и супруга Маријета као верни животни сапутник и сарадник. Читаоца задивљује количина Вујичићевих личних контаката с таквим великанима као што су Андрић, Крлежа, Црњански, Кашанин, Вељко Петровић. Уз то се надовезују пријатељске везе с такође угледним писцима, уметницима и научницима.

Посебно се истиче присно пријатељство с Божидаром Ковачеком, а у оквиру тога Вујичићева приврженост Матици српској. Запањује Вујичићева организаторска енергија, чије резултате упечатљиво приказује ова књига. Осим тога видимо Вујичића као страственог путника и ходочасника до Хиландара, Рима, Париза, Јерусалима, Лондона и Њујорка, али видимо га и на сеоским гробљима. А надамсе видимо круну његовог стваралаштва, Црквено-уметничку и научну збирку у Сентандреји, и бројне спомен-плоче, бисте и скулптуре које је он осмислио и свечаним речима откривао.

Ова је књига морала бити написана.

Ова књига треба да буде објављена.

А најпозванији издавач ове књиге јесте Матица српска.

Петар Милошевић

ОДЛОМЦИ ИЗ КЊИГЕ РАДОВАНА ПОПОВИЋА

„Последњи барокни Србин. Стојан Вујичић – њим самим”

Матица српска, Нови Сад, 2021

Све је изгледало торжествено! У срцу Пеште у порти старе српске Цркве Светог Георгија, догађала се српска свадба, а око порте се окупио читав квартал престонице да види тај спектакл – весеље је приредио прота Душан Вујичић. Он жени млађег сина Стојана, а девер, његов старији брат Тихомир, чувен у целој мађарској држави као композитор и етномузиколог, увео је младу у цркву – била је препуна, није било лако младенцима пробити се кроз светину.

Младенци су усхићени. „Душице” – тако једно друго ословљавају. Стојан је своју изабраницу Маријету Венер уочио на факултету у Пешти, на славистичкој катедри, у такозваној „малој библиотеци”, па се о њој распитивао код професора. Догодила се љубав на први поглед... Маријета ће упознати Стојанове родитеље, али и своје са својим изабраником – допао им се. И породице су се упознале, а просац је већ имао намештење, бавио се озбиљним послом – истраживао је мађарско-југословенске културне везе у прошлости, знао многа знања запретена у вековима... (Студије књижевности завршио је 1958. године на Филозофском факултету (српскохрватски и бугарски језик), а већ наредне 1959. године постао је приправник у Књижевносторијском институту Мађарске академије наука; убрзо ће бити одстранен због учешћа у револуцији 1956. године, а 1963. године постаће сарадник Позоришног института.)

Био је леп сунчан дан 7. августа 1966. године. Стојан је својим шармом, културом и уопште понашањем освојио, опет на први поглед, Маријетине родитеље. О великим празницима, или недељом, изводио би их са својом изабраницом у позориште „Madách”, где се приказивала веома гледана Крлежина драма „У агонији”, у преводу на мађарски језик Стојановом и Золтана Чуке; или су ишли у оперу, на концерт, па на вечеру код протинице и протје; мајка Невенка и отац Душан тако су боље упознавали будуће пријатеље. Брзо су се спријатељили. Стојан је био срећан како су се „ствари” одвијале и сада је љубав крунисана весељем на којем су се окупили највиђенији Срби из свих крајева Мађарске. Венчао их је прота Радован Степанов, из Мохача. Био је добар пријатељ са протом Душаном, а прота је уживао углед и као архиепископски викар, после смрти владике др Георгија Зубковића (1951), епископа будимског, столнобеоградског и сигетско-мохачког. Стари сват на свадби био је познати преводилац (на оба језика) Золтан Чука, а кум Ђура Мијакић, из Стојановог родног Помаза, села недалеко од Сентандреје према Будимпешти. (Стојанов крштени кум давно се одселио у Београд и због година није могао да допутује.) Брат Тихомир, четири године старији од Стојана, био је на свадби раздраган видећи колико су родитељи и младе и младожење, а и младенци, срећни. (Маријета га је упознала ближе годину дана раније на једној представи Државног народног ансамбла који је изводио преплу кореографију Сватовац, на Тихомирову музику.)

Ручак, у најужем породичном кругу, у једној од најотменијих кафана „Карпатија” из времена сецесије, недалеко од цркве. Младенци су већ сурадним отпутовали „на медени месец” правац у Југославију, на Јадран, у Опатију. У повратку кући Стојан је својој „Душици” приредио још један узбудљив доживљај: зауставили су се у Загребу на позив Беле и Мирослава Крлеже, кога је Стојан преводио у више прилика и објављивао у мађарским часописима и ревијама. Крлежа им је приредио ручак у чувеном хотелу „Еспланада” – Маријету је писац фасцинирао својим понашањем, енциклопедијским знањем, љубазним гестовима и према њој и према Стојану, као старом знанцу. А онда директни воз за Будимпешту, кући.

Кућа им је парохијски дом Стојановог оца, заједница, Ваџи улица 66. Ту је и Стојанова већ велика библиотека. Маријета се брзо снашла као снаја и у улози домаћице, али и као студенткиња књижевности... За њу се студентски живот претворио и у породичну хармонију са свекром и свекрвом. Они су је прихватили као рођено дете... Стојан је, као и увек, у пословима био неуморан... Полако је и Маријету уводио у издавачке послове, лектуре и коректуре мађарских и српскохрватских текстова. Упознавала се са уредницима и помагала је Стојану у превођењу, прекуцавању текстова... Права породична идила... Кафане су биле незаобилазне за младенце – састајање са пријатељима, широким кругом Стојанових мађарских највиђенијих уметника – писаца, сликара, музичара, глумца, редитеља... Онда дочекивање, разговори и испраћаји гостију из Београда, Новог Сада, Загреба, Љубљане... Обоје су волели да изађу на ручак или вечеру у стари део Будима, крај који се зове Табан, где је некад била стара српска црква (после рата није обнављана, а 1949. је демолирана), где су се налазиле чувене кафане, или пак у Пешту, у старе добре кафане с краја XIX и почетка XX века – „Мађаш Пинце”, „Карпатија”, „Дванаест апостола”...

Незаборавне су биле и свечаности у дому Вујичића, нарочито слава Ђурђевдан или Стојанов рођендан – 15. мај – тај дан његови пријатељи су посебно са радошћу чекали: окупило би их се њих двадесетак и онда се весеље, уз добро вино и српска јела, настављало до дубоко у ноћ уз причу и песму...

[...]

„Спремам се да се истеком године повучем из јавних делатности. Како је Црњански писао уочи Другог светског рата из Рима: ’Не дам се више одушевљавати.’ Другим речима: разочаран сам!... Тебе пријатељски грли...”

Велики маг, са шеширом и штапом је уморан од живота, од људске зависти, пакости, злобе... Али, ипак, пријатеља саветује: „Не губимо наду!”

[...]

У јануару 2000. године Маријета је постављена за конзула Мађарске у Риму (и на том послу остаће наредне четири и по године). Стојан је волео Рим. У Via Giulia имао је свој кафић где би са Маријетом најрадије пио кафу или капучино. Стекао је и нове познанике, Римљане, Италијане и Мађаре који живе одавно у Риму, интелектуалце. Разгледао је са изузетним занимањем старине Рима, његове музеје, галерије, књижаре... Дружио се са новим пријатељима, а за његов рођендан, 15. маја, Маријета би припремала специјалитете у којима су уживали, у тим пикантеријама, нови пријатељи. Било је на софри гибанице, запеченог пасуља пребранца, ђувеча, торте од мака... Шти-мунг је био као када су у Ваџи улици славили тај дан, али са другим пријатељима, старим... који тај дан и данас памте: Стојанов рођендан се са радошћу чекао.

Ишао је најчешће у библиотеку Мађарске академије у Риму (Accademia d’Ungheria a Roma), а преко пријатеља имао је приступ и у Ватикан, у њихову библиотеку. У слободно време Маријета и он одлазили би у шетњу или колима на излет у околину...

Ковачеку пише ипак са оптимизмом, извесним, у јесен 2000. године:

„У Риму срећујем своје текстове, започете често пре две-три деценије. Биће то можда литерарни ’Записи са Тибра’. Уображавам да у Риму сада поново пише неко српски, да живи и ствара тамо, међу Латинима, и неки српски књижевник... (Послао сам ти разгледнице са дивном српском средњовековном иконом из Ватикана! То је моје пиратско издање...)”

Имам леп прилог за зборник у част Твоје предстојеће 75. годишњице! Дотле нека Те свевишњи чува у здрављу! – Пошто онедавно поново пијем добра медитеранска црна вина, има шансе да средине неки боцун у обострано здравље!...”

А онда још једно дуго, исповедно писмо из Рима у јесен:

„Драги Бошко, неким чудним путевима понекад ми долута овамо понешто од београдске штампе, па ми је јуче дошао до руку НИИ са Твојим интервјуом. Пошто сам добио од Тебе својевремено помињане тезе, није ми било ново. И сам сам Ти био напомињао потребу да Матица прошири амплитуду свога деловања, заправо да се врати замисли још при оснивању у Пешти, када су српски етникуми били разуђени. Сада је, на жалост, ситуација такоређи иста, уз чињеницу, да Срба у неким регионима више и нема... Заправо био сам увек одбојан према затварању у ’војвођанске’ оквире и конфронтацији према Београду. Када је основана Војвођанска академија, позиција Матице се још више искомпликовала. Све у свему: ваљало би да Матица прилагоди свој статут и деловање према насталим условима, који ће бити реалност у будућности... Можда би могао да ми пошаљеш овамо онај број Летописа, где се износи нови програм. Нисам у Матичиним телима, па не видим могућности да реагујем. Једино из неке пештанско-будимске перспективе...”

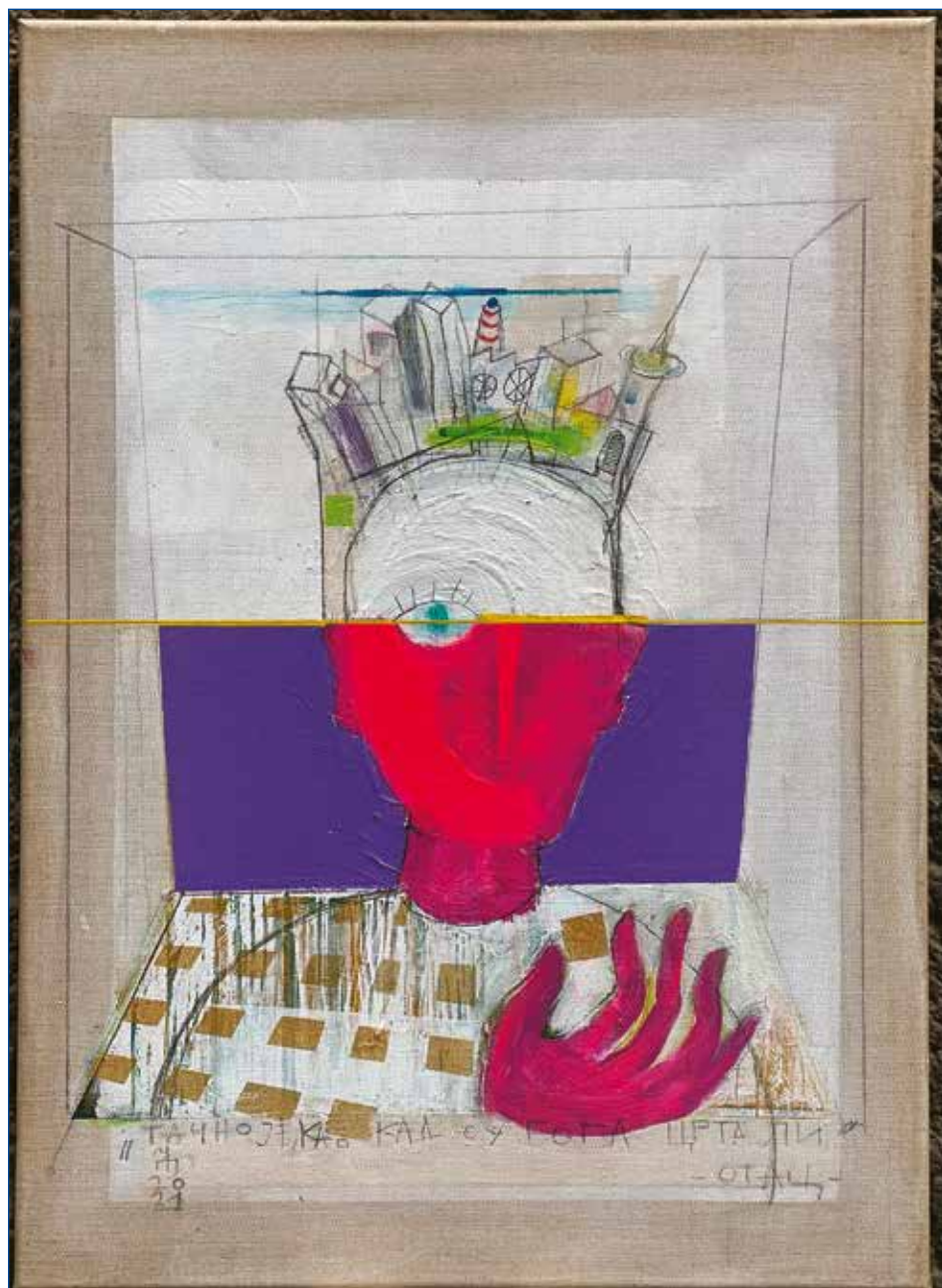
Верујем да си моје писмо затекао у Будимпешти ’на квартиру’. Размислимо, дакле, да концем априла – почетком маја одржимо јубиларну академију у Будимпешти и откријемо спомен-плочу, на којој ће бити наведени и оснивачи МС који су се упокојили тамо. [...]

Да ли имаш неку везу са Бечкерекком?! Нарочито би ми требали томови са поезијом и са текстовима критичара о чика-Тоши! – Имам у Будимпешти готов рукопис ADY ÉS MANOJLOVIĆ: Nagyvárad (1908–1910) када су другovali, и после до краја живота чика-Тоша је остао одан Адију!

Овде бележим своје ’Записе са Тибра’. Срећујем део своје кореспонденције са Црњанским, Исидором Секулић, чика-Вельком – и то сам понео, иако местимице тешко иде без потребних извора (овде ми је само понешто, најпрече од књига).

Можда би било корисно да ми повремено јавиш понешто о припремама за Матичин јубилеј. И Рад МС нисам добио већ дуго времена. Мени је Матица увек била блиска, надајмо се да јој предстоји боља будућност, коју би заслужила. То зависи, дакако, и од свеукупне судбине нашег народа. Не ваља губити наду!

Пријатељски Те поздравља, из Вечног Града, који је у заносу јубилеја 2000...” ■

Милан Ђурић: Недоглед

МИЛАН ЂУРИЋ

Мрве

Сном стежем лобању своју,
а мисао закуцана у потиљак ме боде.
С празнином се рвем да се вратим сну
пред представу фотона што се окном боре.

Вечити бескрај небом окован зове,
не могу за њим, зацртах нешто боље.
Да сам тај фијук и онај лист што шушти
до зрцала исхабаног уденут у мисли моје.

Побеже вода из длана и опет лутам главом,
златним зраком недоречено иста слова стоје.
гвоздене ципеле у мирисном блато тону,
сад вучем себе кроз мене шакама воље своје.

Чувао сам обећање, ту сваким јутром
изнова украдену реч, смислу лице што је.
Светло још пркоси пенцдером јурећи боје,
а мене нема без те слике, или бар мрвице које.

Ведар дан

Под љуштуром града потајно људи зује, шушкају под сенкама својим.
Уздах кроз бетон извирује, као црв кроз ткиво пробија се, тражи. Стојим
и град као фото тапет стоји и време стоји. Небом расте ведар дан под капцима мојим. ■

ВОЈИСЛАВ ГАЛИЋ

У трену

кад ме ускоро из Вертограда
Јудиним пољупцем опеченог образа
везана поведу болести и време –
нећу чути ваш плач

ваш сажалјиви поглед
пун радосне туге неће ме преварити
спустивши најзад оловно бreme
понудићу смрти своје рођење –

у том рођењу умро је свет
у том осврту на истекле жеље
скрива се дубоко испод погледа
нечујна али разговетна

сва нада разобличеног постојања
и још се неће знати шта је истина
да ли завеса страха и бола
или нож светлости

што је расече од горњег краја до доњег
као тело и душу разведену
у последњој брачној ноћи
у првом свитању после беспомоћи

али ћу већ бити надамак сазнања
да се ништа старо неће поновити
као што сећање не рађа ништа ново
и да ћу можда сваку реч порећи
кад будем позван да напустим све ово

и свој последњи поглед
окренути ка будућности
којој се задњи пут надам –
тамо ка другом крају улице
где ме иза угла нестајања
чека љубави незаслуженој сличан
мој Прволик

Стари трг у Сентандреји

углављена у стешњеност
људске замисли
столетна липа
тражи излаз ка небу
да изнад кровова
ширином простре
стогодишњи труд

поред ње брат по дубини
стари артешки бунар
точи прохујало време

већ одавно не нада се водоноши
иако у дну пресахле душе
жедни за сопственом шкрипом

често га варају несташна деца
зашкрипи стара полуга црпке
и из дубине понесе уздах
уместо воде потече време
под стару липу
из њеног брата бунара

Песма о болу

коме да понудим
ово мало рушевина на длану
два-три камена без рамена
једно доба без свога времена
сва досадашња лица бачена
низ грло три пуна века
у колебљиво сећање

коме да оставим
Реч ову да се узалуд не чује
када њен последњи звук кане
на нечије усне
раззавилоњеног говора

коме да поклоним
прегршт помешаног неба и понора
ово мало себе на длану
ову рану ■

Пре оног кобног децембарског дана 1937. године, управо уочи Свете великомученице Варваре, Милош Богдановић, декан Медицинског факултета у Београду, оснивач и председник Југословенског хирушког друштва и један од утемељивача Друштва свесловенских гинеколога и клиничара, и при сну је остављао утисак нечим незадовољног човека.

Његово једва наборано лице беше неспокојно, а накривљена доња усна остављала је утисак човека у чијој души цвета дугогодишњи бол.

Све је чешће сањао бајске улице, тргове и Николајевски сокак, надамак српске цркве. У сну увек би вирнуо кроз отворено прозорче родне куће и погледом прелетео преко старог намештаја и старим иконама украшених зидова. Тада би часком завирио и у пренатрпани дућан свога оца Александра коме су Бајци одавно наденули име Грк Шандор.

И те ноћи Милош је сањао свог упокојеног старијег брата Лазу, потоњег трагично преминулог патријарха Лукијана. У његовим сновима он би се увек појављивао као дечак који је тек стасао у пубертет. Сањао је како се после напорног такмичења у мушким купаћим костимима раздрано враћају са Шугавице.

На Милошеву жалост и тугу, Лаза је готово увек успео да први преплива дунавски рукавац. Прекорачивши праг родног им дома дочекивао их је мајчин осмех и мирис свежих мекика са густим пекмезом од шљива. Пред његовим очима ређала су се лица драгих му особа из детињства.

Доктор Милош Богдановић сањао је и гимназијске дане, разредне другове Душана Сабовљевића, Армина Штерна и Оскара Бокора, са којима је највише друговао, а такође и разредног старешину Колоша Калмана, одличног професора немачког и латинског језика.

У сну угледа и испрепарирану жуту чапљу коју је као ученик осмог разреда поклонио бајској Гимназији цистерцитског реда.

Милош се трже, па сав у зноју, испи чашу воде са извора у близини цркве Ружице на Калемегдану.

Дубоко уздахну, прекрсти се и поново заспи.

Ређале су се слике здања медицинских факултета у Будимпешти, Минхену и Берлину где се после стечене докторске дипломе стручно усавршавао. Пред Милошевим очима појави се обрис стамене зграде Семелвајсове клинике за гинекологију и акушерство у Будимпешти и продоран поглед уваженог директора, њему увек благонаклоног професора Јаноша Баршоња.

Годинама је доктор Милош становао у пештанском Текелијануму, надамак српске цркве Светог Ђорђа, где је отворио и ординацију. Био је врстан и уважен гинеколог. Имао је безброј пацијената, а посебно је био омиљен међу Српкињама које су му радо долазиле на прегледе.

Доктор Богдановић је одувек бесплатно лечио сиротињу. Понекад би након тешког дана свратио у отмену кафану „Централ“, то чувено стециште српске студентарије која га је радо виђала у свом друштву. Био је омиљен и стога што је одлично причао и вицеве.

Никоме није говорио о својој неутешној патњи због трагичног губитка вољеног му брата – патријарха Лукијана. Доктор Милош Богдановић је био право оличење пречанске госпоштине. Никоме се није поверавао и никоме није одавао своју муку. Но, та необузdana туга ипак је нагрисала његово немим болом натруњено срце. Тај чемер га је једног топлог јунског дана и нагнао да се укрца у лађу која је заплвила према Београду.

Оставио је за собом све. Дуго је посматрао високу куполу Парламента и рокајски звоник будимске српске цркве која је полако нестајала у измаглици и сенци Гелертовог брда.

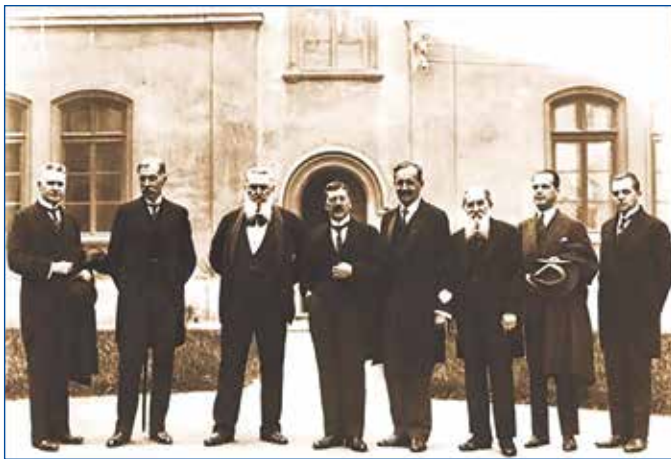
Одмах по распаду Аустроугарске, вођен јаком националном свешћу и тескобом у души, напустио је катедру доцента оперативне гинекологије на Клиници за гинекологију и акушерство Будимпештанског универзитета, где га је, по свему судећи, чекала лепа каријера. Узалуд је професор

ДРАГОМИР ДУЈМОВ

Притајени уздаси доктора Милоша

Баршоњ покушавао да га наговори да одустане од свог, по њему, недовољно промишљеног плана.

Доктор Богдановић је међу првима пожурио да се пријави у службу новостворене Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. У лето 1921. године настанио се у Београду, где је живео неупоредиво скромније од онога на шта је навикао у раскошној Будимпешти. У себи је гајио велике, смеле и далекосежне амбиције. Међутим, управо ту, у Београду, доживео је дубоко разочарење. Није био прихваћен, нуђен му је посао који је био далеко испод његових способности. Убрзо је од стране конкурената и оклеветан. Против њега је поднета тужба суду због, наводно, наплате за лечења на клиници. Наравно, све је то била пука лаж. Суд га је ускоро ослободио свих оптужби, али је све то доктора Милоша већ дубоко повредило. Његово, ионако слабаšno срце тешко је подносило овакве подмукле, нечасне нападе. Посебно му је

Први с лева је др Милош Богдановић, брат патријарха Лукијана

тешко пало то што њега као искусног ванредног професора на Катедри за гинекологију и акушерство и директора новоосноване београдске Клинике, нису позвали приликом порођаја краљице Марије. Уместо Милоша, порођају је присуствовао доктор Леон Коен. Доктор Богдановић није скривао своје незадовољство. Када су за његове жалбе чули на Двору, узвраћено му је на начин који нимало не приличи дворској етикецији. Речено му је да није позиван зато што је он „Шваба“, то јест, „пречанин“. То га је још више повредило. Тек касније, дознавши да је доктор Богдановић рођени брат трагично преминулог српског патријарха Лукијана, представници Двора су почели да се снисходљиво извињавају са образложењем да нису имали на располагању ову веома важну информацију.

Највише га је вређала она бахатост која се ни по чему није разликовала од невиђене ароганције. А управо је њу пречесто сретао. Надменост, безобзирност и јавно неподаштавање према било коме од „пречана“ ко би долазио са жељом за словним напретком, гушили су Богдановићеву душу која није подносила такво понашање.

Иначе, све те непријатности са којима се тих дана доктор Милош Богдановић суочавао, доживљавали су и многи други. Оптанти беху посебно погођени. Често и са нескривеним презиром, увредљиво су називани „Швабама“ или „Мацарима“.

Милош се никада није жалио. Упоран дугогодишњи рад ипак се исплатио. Именован је за декана Медицинског факултета у Београду.

Поред својих професионалних обавеза помно је пратио и животну причу својих земљака који су се нашли у Београду, а највише каријеру Вељке Петровића и Милоша Црњанског.

Често незадовољни, Вељко Петровић је за кафанским столом на Теразијама дуго ламентирао што није именован за амбасадора у Будимпешти. Непрестано је јадиковао због беспарице. Патио је

од хроничних стомачних тегоба, од чира на желуцу. Доктор Богдановић га је упутио најбољим и најугледнијим лекарима на прегледе...

– Кажу да је Вељко Петровић лепше писао него што је говорио за кафанским столом! – приметио је у себи времешни професор Богдановић. У то време Петровић је често говорио на Београдском радију. Држао је радио-предавања о Ђури Јакшићу, Јовану Грчићу Миленку, о Бранку Радичевићу, чика Јови Змају и Лази Костићу. Поводом стогодишњице Текелијанума, о Сави Текелији је изговорио ове похвалне речи: „Само је такав ‘сладчајиш’ човек могао да унесе свој широки дух у наш народ и крваву Карађорђеву Србију и да утре пут Вуку, Гају и свим оним који су после њега мачем, пером, речју, рукотворима изграђивали данашњу нашу народну и државну заједницу.“

Милош Богдановић је са сузом у крајичку ока слушао лепо предавање о заводу „за издржавање ђака, Срба православних, који студирају у високим школама угарске престонице“.

Шездесетогодишњег доктора Богдановића обузе сета и дубоко уздахну. Морао је себи да призна да још увек пати за брдовитим Будимом и вазда немирном Пештом. О томе никоме није говорио. Ни Вељку Петровићу, негдашњем текелијанцу.

Вазда кивни Црњански стално је био у свађи са колегама књижевницима, издавачима и редакцијама листова и часописа. Тужио је суду Живка Милићевића, уредника „Политике“, а одмах затим и Љубу Петровића, професора Прве мушке гимназије у Београду... Ко би само знао рећи са ким се све није посвађао и тужио Црњански...

У свом последњем писму, октобра 1937. године, Милош Црњански му се јавио из Берлина. Тужио му се због болести. Наиме,

боравећи као ратни извештач у Шпанији, оболео је од инфекције ангине, која га је дуго мучила. Милошу Богдановићу ипак је признао да му је у југословенском посланству у Берлину лепо и да не намерава да се врати у Београд: „Не желим да се вратим кући. Много сам се променио и наше прилике све ми се више гаде. Право да Вам кажем, уморио сам се да се ту нечем бољем надам. Желео бих да и живот завршим у иностранству.“

Посве исте реченице написао је и у писму упућеном Милану Кашанину, „земљаку, Пречанину, Барањцу“.

Читајући ове ретке, доктора Богдановића обузе дубока туга. У тој последњој реченици препознао је вапај незадовољног човека који је осуђен да се вечито клати између идеала и збиље. Морао је и самом себи да призна да се и он вазда клати између оне песмом опеване Србије о којој је још као дете слушао у родном дому и у бајској цркви, а које можда никада није ни било, и оне заостале балканске земље која му никада није била потпуно прихватљива.

Са тим мислима кренуо је и оног магловитог децембарског јутра према здању негдашње „Женске болнице краљице Драге“. У његовој торби од јелење коже лежао је детаљно разрађени нацрт за зидање нове зграде београдске Гинеколошко-акушерске клинике. Беше то његова последња иницијатива за унапређење здравства у Југославији.

Са Дунава је допирао чудан мирис. Мирис пролећа који је допирао са бајске Шугавице, тог омиљеног дунавског рукаваца.

Милош Богдановић се тога дана вратио у загрљај својих најмилијих. Међу првима загрлио га је његов непрежаљени брат Лаза у мушком купаћем костиму.

Из збирке приповедака Драгомира Дујмова „Бајске легенде“, Задужбина Јакова Игњатовића, Српска народносна самоуправа у Ержебетварошу, Будимпешта, 2021.

Без речног корита, чему служи вода?
Разливена снага, не моћна матица.
Суморна мочвара, блато по пољима,
Као људски живот без циља и тока.

(Непознати персијски песник, 11. век)

Неке ствари морају бити древне да би се схватиле озбиљно. Треба им та снага и мистерија векова да нас убеди како имају шта да поруче нама, модерним становницима градова, из старих времена, из магле легенди. Тако је то са поезијом, а и са рекама. Нико (ретке залуђенике, овом приликом, нећемо узети у обзир) не чита савремене песнике и не сањари на обали свеже ископаног канала, ма колико да су песма или инжињерски подухват изванредни. Реке, праве, велике реке, поетична су бића, пуна старих прича, рима и историје, увек спремне да приповедају ономе ко има времена и жеље да их слуша. Ни једна, међутим, није толико песнички настројена као Дунав. Или се, макар, мени тако чини, јер сам безмало читав живот провео на његовим обалама. И кад сам се удаљио, никада нисам постао сасвим неверан: остајао сам у оквирима његовог слива. Речју, живим живот на најлепшим пределима света, крштеним великом реком сваког дана, изнова, и премреженим, као магичним цртежима, њеним кривудама притокама.

Винча, стара Европа, и Дарко, најстарији човек на свету

У Винчи, на обали Дунава, налетео сам на Дарка, најстаријег човека на свету. Макар мени изгледа као најстарији. Путује бициклом дуж Дунава, напакован кесама и руксацима, као неки трговац старудијама. Има исти хоби као ја, само што је изабрао друго превозно средство. Разапео је свој шатор поред мог, па смо заподенули разговор. Тако је то код оних који су на путу: стари смо другари који налете један на другог с времена на време и наставе разговор тамо где су прошли пут стали.

У „нормалном” свету, више и нема правих људских разговора, само оних „љубазних”, куртоазних, који ништа не значе, и одмах се забораве. Другачије је то на обали Дунава. Овде је сваки човек битан, сваки разговор има своје значење и значај. Људи које срећеш током пута, део су твог путовања, можда чак најважнији део. Подсећам себе на то, понекад, када бих се радије склонио од разговора у сигурну пећину своје самоће.

Винча лежи на десној обали Дунава, неколико километара на југоисток од Београда, на високој, песковитој обали. Пре седам хиљада година, била је центар богате, древне цивилизације. Људи из доба древног уживали су у овој метрополи, баш као што Дарко и ја данас уживамо на месту њених остатака. Огромна река испред њих нуди изобиље разноврсних риба, а иза града плодна долина, коју пресеца друга, мања река. У близини шуме пуне дивљачи и брда богата металом. Рај на земљи.

– Кренуо сам ономад из Винче и свратим ту понекад, да је не заборавим – каже Дарко, најстарији становник света.

Изгледа толико истрошено као да се докотрљао у трећи миленијум после Христа право из неолита. Ко зна, можда стварно долази из тог времена, из „Старе Европе”, како археолози називају ту несталу цивилизацију. Живели су ту неких две хиљаде година, ти древни Европљани, у потпуном миру – макар на то указује чињеница да нису имали никаквог оружја, нити су дизали одбрамбена утврђења. Градили су, уместо тога, раскошне вишеспратнице, велике амбаре, користили тајновите симболе чије значење не можемо да одгонетнемо, производили предмете од метала и љупке фигурице од керамике – а онда су само нестали једног дана, ишчезли као да никада нису ни постојали. За истраживаче, објашњење је једноставно: дошао је неки други, ратоборни народ, са далеких степа, и растурио њихове градове, одузео имовину, жене и животе, распршио их ка свим

МИЛАН СТЕПАНОВ

Видимо се код ушћа

Фрагменти романа у настајању

странама света. Трагична, а тако уобичајена људска судбина. Ја бих, ипак, радије да верујем како им је досадио тај мирни, једнолични живот, рутина од више хиљада година, па су се, једноставно, попели на бицикле, као Дарко, и откотрљали се у магловите пределе мита и легенди. Од тада, виђамо их само повремено, те старе Винчане, вечите путнике, како окрећу педале својих бицикала, наговарених тешким пртљагом.

– Имаш ли нешто динара? – пита Дарко. – Треба ми за пиће.

– Ни говора – буди се у мени самозвани усрећитељ народа. – Не дам ти за алкохол. Можда за храну.

– А зашто? – узвраћа Дарко помало увређено. – Један сам, брате, нисам гладан.

– Алкохол је штетан по здравље. Убија.

– Мене још није убио.

– Мислим, дугорочно.

– А, то је могуће. Краткорочно, међутим, баш ме лепо загреје и усрећи. Колико дуго бих још требало да живим?

Увиђам и сам слабост и бескорисност својих аргумената. На крају крајева, управо разговарам са најстаријим човеком на свету. Ко сам ја да њему, древном мудрацу, дајем савете како да продужи свој живот. Радије ћу му дати нешто новца, који ће, вероватно, потрошити на јефтино вино у оближњој крчми.

– Видимо се код ушћа – маше ми весело, након што је згужвао новчанице у свој џеп, желећи да ми да до знања да се не растајемо заувек. Ни један растанак није вечан на обали реке, спојиће нас поново велики водени ток.

Видимо се код ушћа.

Велтенбург, Томас и Симон

Огроман је промет на реци овог јутра. Као да су сви истовремено кренули на пут. Моторни чамци, сплавови, дунавски једрењаци, веслачи, кануисти – и плави патролни бродич немачке полиције. Не улива страх, више личи на пластичну децу играчку. Вероватно је то и била намера инжињера који су га конструисали. Ту смо да вам помогнемо и да вас заштитимо, поручују посредством тог пријатног дизајна.

Учесници овогодишње Међународне Туре Дунавом, углавном, још спавају. Јуче смо веслали близу шездесет километара, морају се људи одморити. Дунав, додуше, тече и до 10 км на сат у подножју немачких планина, али веслање је и даље напорно.

Неколицина је ипак већ устала и припрема доручак на малим грејачима, постављеним по шљунковитој обали. Наш камп је у непосредној близини самостана Велтенбург. Многи лађари застану ту на тренутак, како би се одморили и дивили мало чудима природе. Дунав овде хвата оштре кривине, обухвата полуострво са три стране, и на његове обале наноси ситан речни шљунак и крупан песак. У близини је кањон Велтенбург, млађи брат Гвоздене капије, а знад нас, на мањем узвишењу, уздижу се зидине старог самостана, основаног 620. године. Јуче смо пробали чувено манастирско пиво, које се кува више од хиљаду година. Можда је и то један од разлога за дужи одмор, осим напорног веслања. Учесници туре из Немачке, јуче су савесно и детаљно тестирали комплетну понуду.

Ја сам, као и обично, будан од раног јутра. Волим прохладне летње зоре на обали Дунава, а данас имам посебан мотив за рано устајање. Припремам се за први значајнији разговор, какве ћу

још имати доста на свом путу од Црне шуме до Црнога мора.

У хладу стена под манастиром одмара се једна зиле, теретна лађа звана и „улмска кутија” због здепастог облика и дрвене надградње на палуби. Погодна је за транспорт робе и животиња, али и људи. Укотвила се ту још јуче, а из ње су се искрцали уморни путници, махом породични људи. Данас око подне настављају пут, до тада имамо доста времена за разговор.

Симон Шадл и његов син Томас кренули су на пут још у мају, једног сунчаног јутра. Мирна, хладна вода Дунава је одсликавала њихове лелујаве фигуре, док су балансирани на уском дрвеном мостићу, укрцавајући своје тешке пакете на палубу. У њих су спаковали све што су сматрали довољно битним да би понели са собом у нови живот. Иза њих се уздизала огромна катедрала, понос Улма.

Симон и Томас су претходне вечери запалили свеће у катедрали, за Анину душу. Оставили су је у малом баварском гробљу, где су је сахранили пре пет година. Томас је тада имао петнаест, а сада има двадесет, и пун је снова и жеља за авантуром. Преминула мајка и остављена Баварска су само топле успомене.

– Ја сам наговорио оца да кренемо на пут – прича поносно. – Стари се помало плаши промена. Има више од педесет година, али је још у доброј снази. Рекао сам му да ћемо заувек заглавити у Мајзаху, ако сада не кренемо.

– Шта фали Мајзаху?

– Мали је и досадан, нема ничега што би нас тамо задржало. Желим да одем, од када знам за себе. Поготово, од када ми је мајка умрла. Једном смо посетили Улм, још док сам био дете. Одмах сам се заљубио и у град и у реку. Све те лађе, чамци, барке, људи у пристаништу! Пожелео сам да се укрцам и ја. Коначно сам остварио ту жељу.

– Где планирате да се населите?

– Идемо до Рааба, стари неће даље.

– Добили бисте још боље услове јужније или источније.

– Отац није баш толико смео, не жели да иде предалеко. Рааб је најближе веће место где се нуди статус од Марије Терезије пре пет година. Има школа, црква, манастира. Тамо су и језуити и кармелићани, све је као код куће. Царска комора нуди помоћ за изградњу куће, и седам година без плаћања пореза. Царица је паметна жена, зна да је потребна помоћ за такав подухват.

– То је, такође, државни интерес – напомињем. – Потребно је поново населити Мађарску, пошто су Турци побили становништво и све опустошили.

– Да – одговара Томас, мада га историја, очигледно, не занима. – Мислим да вреди покушати. Боље услове сигурно нећемо добити, ово је најбоља прилика.

Томас не живи у прошлости, интересује га само будућност. Нису богати људи, али их није немаштина гурнула на пут. Више је то жеља да се види света, нада да ће живот бити бољи тамо, мало источније, куда их Дунав носи. Све те емоције које покрећу човека, поготово младог мушкарца који више не проналази себе у свом малом селу, и самоуверено сања о изузетној судбини. Све су израчунали тачно, до последњег новчића: колико им пара треба за пут, колико за прве трошкове, од чега ће да живе и – што је најважније – како ће остварити свој сан, изградњу гостионице.

Име су већ смислили: „Зелено дрво”. Није на мађарском, јер Томас и Симон, наравно, још не говоре тај чудни источњачки језик, који ће њихови потомци – међу њима и ја – звати својим матерњим.

Манастир Велтенбург на Дунаву у Баварској (Немачка).

Извор: Wikimedia Commons

– Како се то каже на вашем језику? – пита, а затим понавља, смешним немачким акцентом, прве мађарске речи које је научио – „Zhöld fa, zhöld fa”.

Не желим да му откријем будућност, да му кажем како ће његов сан остварити тек његов син Јоханес, неких педесет година касније, у време када ће он већ одавно почивати на ђурском гробљу. Томас има двадесет година, још има права да машта. На крају крајева, оствариће се тај сан, саградиће се гостионица Zöldfa, прва модерна установа те врсте у граду Ђуру. И данас чувамо њену пожутелу фотографију у породичном архиву.

Седимо још неко време на обали, тамо где се шљунковита плажа завршава и додирује високе стене. Гађамо реку пљоснатим каменчићима, као два детета, гледамо како се одбијају од глатке површине и бројимо одскоке. Не говоримо више, размишљамо у тишини, он о будућности, ја о прошлости.

У подне су се само спаковали без речи, па их је прогутала робусна улмска барка. Возила их је велика река на исток, међу планинама, где су обале стрме, а матица брза. Видим их пред собом, како гледају познате, па све мање познате пределе у нестајању, и осећам стисак у њиховим грудима: весели су, а ипак, некако тужни. Када ће видети Баварску поново? Да ли ће је видети икада више?

Пирошка, Ђур

Застајем у Ђуру – некадашњем Раабу, граду на четири реке – на дуже време. Имам ту доста моје родбине и тема за разговор. Први сусрет, наравно, уговарам с Пирошком. Она ми је најдража. Седимо код ушћа, тамо где се река Раба улива у Мошонски-Дунав.

Пирошка је права градска девојка из Ђура (уда-та, али за мене још увек премлада да бих је назвао женом), из имућне и угледне фамилије. Отац јој је главни жупан и члан горњег дома Мађарског Парламента. Живот јој је савршен. Веселе је нарави, радознала, отворена, темпераментна, уметничка душа. Талентована је глумица и сликарка, но, пошто је мајка троје деце, глума, наравно, више не долази у обзир. Средњошколска глумачка дружина је сада већ само драга успомена и неколико смешних фотографија у породичном албуму. Сликаство је, међутим, истинска љубав,

посвећује му све своје слободно време. Највише воли да слика у природи, на отвореном.

– Умирује ме поглед на дрвеће и реке. Волим да лутам по пољима, под ведрим небом. А највише по обалама река, поред Рабе или Дунава – објашњава ми љупко. Изгледа да сам ту страст за лутањем повукао на њу.

– Сликати уљем на платну је разбигра за имућне људе – провоцирам је помало безобразно.

– Па, шта ћеш, ја сам госпођа – смеје се без љутње. Обасја ме њен осмех као сунце. – Имам двадесет и седам година, а већ сам родила троје деце. Мислим да сам заслужила мало разоноде.

Пирошка, моја прабаба, тако је весела и пуна енергије да немам срца да јој кажем како је преостало свега годину дана од њеног предивног живота. Умреће у двадесет и осмој, однеће је шпанска грозница, као и њену старију сестру, и многе друге младе људе из њихове генерације, који су гинули на фронту, умирали у рововима и болницама, као фусноте великог разарања света. Пирошкину децу – мог деду међу њима – одгојиће мој чукундеда, Јожеф Содфрит, који за свега две недеље губи две кћерке и остаје сам, са шесторо сирочади. Какав распад, каква апокалипса! Па ипак, Дунав ће и даље тећи, равнодушно, од извора ка ушћу, а људи на његовим обалама ће и даље налазити начина и мотива да живе.

– Живот је леп – изговарам бесмислену, отрцану реченицу, која, на обали реке, поред љупке Пирошке пуне живота, ипак, добија на смислу.

– Да, да, стварно је предиван – одговара она одушевљено, као да је убеђена да смо управо открили најдубљу тајну и мудрост живљења. Ко зна, можда је у праву. Неке истине постану отрцане баш зато што су тако очигледне и вечне.

Усамљено дрво на обали реке, с разгранатом, тамнозеленом крошњом, део мог детињства, одувек на зиду наше дневне собе. Као да га је Пирошка насликала с јасном намером, само за мене, да ми покаже пут.

Ерне Шадл, Будимпешта

Будимпешта, сунчано јутро. Седимо на степеништу кеја под Парламентом и посматрамо Дунав, који протиче мирним током. Поред мене седи чика Ерне, мој пра-ујак. Добро се држи упркос поодмаклим годинама. Дисциплинован човек снажне воље, прави аскета. Питаћу га, коначно, што сам одавно намеравао.

– Зашто? Зашто!? Осам месеци затвора!?

– То је примерна казна за богохуљење – непоколебљив је чика Ерне. Одувек је био строги судија. – Види, сине, судијски позив није увек лак, али закон је закон. Важи једнако за све, чак и за поете.

– Знаш да је правда правда, али и лепота нешто значи! Зар нисам у праву? Осудио си мог омиљеног песника – узвраћам помало несигурним тоном. Није лако супротставити се тако ауторитативном човеку. Чак ни ако смо у родбинској вези.

– Све то није важно – објашњава ми, као детету. – Закон је једнак за све. Нека пише песме о природи, о љубави, о пролазности живота, о чему год хоће. Али, име Господа нека не скрнави. Превише је анархиста у овој држави. „Немам оца, ни мајке”! Па, није га, ваљда, нека крвава отелила?

– То је друга песма – супротстављам му се упорно. – Осудио си га за песму „Бунтовни Исус”.

– Свеједно, заслужио је. Осим тога, на крају је ослобођен од стране Курије – додаје с мало горчине у гласу. Још се није помирио с чињеницом да је неко довео у питање његов суд и стручност. – Превише је ту било политике – закључује, и даље убеђен у своју истину.

– Написао је дивну песму о Дунаву – показујем на реку, покушавајући још једном да му смекшам срце. – Можда најлепшу, икада написану.

Знам да и он воли Дунав, сви га волимо који живимо поред његових обала.

– Одлично, макар није хулио на Бога док ју је стварао. Читај је слободно, ако волиш поезију.

Не смем више да га изазивам, не желим да га увредим. У себи се немо захваљујем мудрим судијама Курије, и кришном бацам поглед на тужног Песника, који, изливен у бронцу, седи на степеништу дунавског кеја, очима заувек упереним у Дунав. За живота га нису много ценили, али су му после смрти дали да седи на најлепшем месту у граду. Седеће овде, док је Будимпеште и док је Дунава, а са реком тећи ће и његови стихови о њој.

Загледасмо се у Дунав и ми, нема ту више места за неку причу. Борбе наших предака неће се препити у помирење кроз сећање. Површина реке и даље, упорно, блебеће, таласи се играју и грле, док дубина ћути. Ситна киша почиње да ромиња, баш као у песми. Време је да кренем на пут.

Београд

Дуго се није дала, горда Сава, лепотица из алпских планина. Ту, код Београда, Дунав је, ипак, већ одлучан и решен на све да је не пропусти. Стражари непоколебљиво код Великог ратног острва, превелик и превише моћан да би могла да га одбије. Дошао је крај девојачких дана.

Велики господар се не љути што је морао толико дуго да чека. Има и он своју историју, разне авантуре, кривуље, афере и љубави из младости. Још му је у срцу Тиса, Мађарица, плавокоса лепотица с панонске равнице, коју, такође, није освојио лако. Дала му се, коначно, код Титела.

Али Сава, Сава је нека сасвим друга прича! Сава је принцеза. Доноси у мираз кристално чисте воде Алпа и Динарских планина. И није то само Сава, сама, већ читава њена свита. Своју господарицу прате у свечаној поворци, у мимоходу под Калемегданом, њене дражесне дворске даме. Ту је весела Словенка, Љубљаница, њена другарица из детињства, која је ненаметљиво и тихо прати од самих почетака. Ту су и поносите, и помало уображене црногорске лепотице Пива и Тара. Оне, вероватно, мисле да Сава треба да се осећа почаствовано што су напустиле своје велелепне, камене, дурмиторске дворе, и појавиле се на венчању у пуном сјају и лепоти, окићене својим зеленим смарагдима. Ту је и тајновита Дрина, коју су позвали да окупељене разгали неким дрвеним, одавно заборављеним причама, и тужним љубавним песмама из старих времена. Долази и темпераментна Босанка Уна, која се нагледала свега, па Купа из Горског Котара, те Босна, Тиња, Сутла и многе друге. Нико не жели да пропусти то краљевско венчање. Кум победоносно посматра сцену са дунавске терасе Калемегданске тврђаве. ■

ДРАГАН ЈАКОВЉЕВИЋ

Безимена књига господина Б.

Када је млади господин Б. ушао у кућу коју је те зиме купио од наследника претходног власника с намером да се у њу усели, она је, према ранијем договору била на време испражњена. Покојникова родбина је намештај узела себи, а ситно покућство и затечену гардеробу поделила сиротињи. Само је на поду салона, крај великог прозора у углу, лежала једна књига, наизглед сасвим обична, случајно остављена или никоме потребна.

Обузет недоумицама око транспорта намештаја и његовог будућег распореда, што обично прати уселење у нови дом, власник првих дана боравка у кући није обраћао пажњу на ову једину оставштину свог претходника. Али, како су вечери постајале све хладније, помислио је како би било добро да упали ватру у камину. Дрва у дворишту је, према његовој процени, било довољно барем за неколико наредних недеља, па је унео једно наручје цепаница и сместио их близу камина.

Пошто је ватру било немогуће запалити без папира, освртао се по кући, не би ли пронашао било какав комад старе хартије. Једини предмет од папира у читавој кући, била је стара, искрзана књига која је, нетакнута, све време лежала у углу салона. Човек је подиже и одмах примети да јој недостају корице. Без њих се није могао знати наслов књиге, а ни име аутора. Прелистао је неколико првих страница и закључио да се на њима налазе приче о неким необичним људима и психовим судбинама. Али пошто није био нарочити љубитељ књига, нити су му личности које су се тамо спомињале ишта значиле, помисли како неће начинити никакав злочин ако исцера првих пар страница и њима покуша да запали ватру. Соба је била све хладнија, па је постојала могућност да се прехлади, уколико што пре не учини нешто како би је загрејао.

Та књига је такорећи безвредна, мислио је господин Б. Да није тако, зар би је претходни власници оставили бачену на под, као једину ствар до које им није стало?

Међутим, цепање страница му није успело ни у првом покушају, а ни у следећим. Књига је била штампана на сасвим обичном папиру и наизглед се ни по чему није разликовала од других старих књига, па је отуда изненађење њеног новог власника због овог неуспеха било веће. Он напоследку одустаде од првобитне намере и, суочен са хладноћом, одлучи да запали целу књигу.

Приближио је папиру запаљено дрвце шибице, али се ништа није догодило. Дрвце је догорело и благо му опекло прст, а књига је остала онаква каква је и била. Он поново учини исто, али без очекиваног успеха. Ватра није остављала никакв траг на књизи, па чак ни гараж. Потрошивши целу шибицу узалуд, господин Б. се љутито умота у ћебе, покри јорганом по глави и леже да спава.

Сан му, међутим, дуго није долазио. Имао је чудан осећај да је, сем њега, још неко присутан у тој кући и да га кришом посматра. Раније је, понекад, у таквим ситуацијама сумњао да постаје параноичан, али је онда схватио да себе не треба да сматра болесним човеком, јер се испостављало да је сваки његов предосећај те врсте, даљим развојем догађаја био потврђиван као оправдан.

Више пута је те ноћи устајао, шетао по кући и проверавао да ли су сва врата закључана и прозори добро затворени. Осећање тескобе се, међутим, појачавало и он затвори и последњи шалон на прозору до улице, како закаснила пролазници не би могли да га виде. Онда упали ноћну лампу и поче да чита књигу коју је претходно оставио крај корпе за смеће, у намери да је сутрадан баца.

Господин Б, који није могао да се сети када је последњи пут прочитао неку књигу, беше пријатно изненађен занимљивошћу свега што је те вечери прочитао. Зато одлучи да ову необичну књигу не баца. Читао ју је и наредних дана, најпре само пред спавање, али како је одушевљење прочитаним страницама у њему расло, осећао је потребу да чита и током дана. С временом, читање је прерасло у праву страст, па је где год би кренуо, носио књигу са собом и користио сваки слободан тренутак да прочита понеку нову причу. Тако прође и година.

Пријатељи господина Б, па и људи са којима се пословно виђао, одмах су приметили ову новину у његовом животу и похвално је коментаријали. Али, када прође још неколико месеци, почеше гласно да се питају како то да овај човек све време чита једну књигу. Сви који су коментаријали ову појаву, говорили су како им је познато да има људи који веома споро читају, што је важило и за неке од њих. Ипак, спорост господина Б, иначе темпераментног и окретног човека, чудила их је, па и забринула. Неки одмах посумњаше да он заправо и не чита, већ само жели да код посматрача створи утисак начитаног човека.

– Упознала сам једног који такође није испуштао књигу из руку, па се после испоставило да је неписмен! – рече касирка у продавници где се господин Б. снабдевао, док га је са колегиницом, на паузи, посматрала како се, удубљен у књигу, чешка иза ува.

Да би најзад разрешили ову дилему, таксиста на оближњој станици, који су такође коментаријали спорост свог суграђанина, одлучише да га упитају шта је у тој књизи толико интересантно када је увек чита изнова.

– Изнова? Како то мислите? – изненади се господин Б, али убрзо постаде свестан да је питање таксиста било на месту.

Сада је први пут погледао нумерацију страница и схватио да је за више од годину дана прочитао тек половину књиге. Наредних дана се трудио да чита брже, али се испоставило да му та одлука није много помогла. Број прочитаних страница се веома споро повећавао и он, немајући куд, одлучи да упише курс брзог читања. Ако то не учини, постоји велика опасност да ће се његова читалачка страст завршити на књизи захваљујући којој је и рођена, мислио је и осећао тиху патњу при помисли да због своје спорости можда неће успети да за живота прочита ништа више осим те безимене књиге.

– Не брините господине, све ћете постићи! – рече вођа курса када је обука била завршена. – Ви сте већ сада у стању да за један дан прочитате читаву књигу, испробали смо то.

И заиста, током вежби на курсу брзог читања, он је био један од најуспешнијих полазника. Поглед му је муњевитом брзином прелазио странице текста различите садржине, а да при том то није био само механички процес. Господин Б. је у потпуности био свестан онога што је прелетао погледом и лако је могао да се сети сваке прочитане реченице.

Али, вративши се својој безименој књизи, он примети да се, упркос његовом упорном труду да убрза темпо читања, ништа није променило. И даље је уживао у свакој прочитаној реченици, али када би на крају дана бацао поглед на преостали део књиге, увиђао је да је на истом. Штавише, многих прича које су се отварале пред њим, није ни било у садржају, на крају књиге, нити је каснијим враћањем на прочитане делове успевао да их поново пронађе. Биле су ту само у тренутку читања, а онда заувек ишчезавале и са страница, и из његове свести.

Схвативши то, господин Б. закључи како би била штета да приче које су га из дана у дан све више одушевљавале и с временом постале његов живот, ишчезну тек тако, па поче да их записује. Купио је свеску у коју је сваку реченицу која би му се указала током друговања са књигом, пажљиво исписивао и трудио се да ништа не изостави. Али, како је током шетњи градом и даље носио исту књигу и готово све време био заглаван у њу, његови познаници и малобројни пријатељи беху све сигурнији да је сишао с ума и почеше да га избегавају.

Једини повремени посетилац био му је господин Ш, власник штампарије и издавач, који се од почетка интересовао за необичну књигу свог пријатеља, али и поред уложеног труда да сазна ко ју је написао, где је и када објављена, није успео да прибави било какву информацију о томе. Сада су га, међутим, више од саме књиге интересовали рукописи њеног власника.

Господин Б. није имао разлога да скрива било шта од свог пријатеља, па му је чак поверио и зашто се латио оловке. Број исписаних свезака се брзо увећавао, а у тренутку сусрета са господином Ш. било их је дванаест.

– Ништа од овога није моје, веруј ми! – рекао је када га је гост упитао да ли би му дозволио да објави неке од рукописа који су се низали.

Затим се, прелистајући исписане странице, дубоко замислио и, заглаван у њих, помало забрињито додао:

– Штавише, драги пријатељу, чини ми се да ништа од тога није од овога света.

Ипак, дао је господину Ш. пуну слободу располагања исписаним страницама, јер он сам, како рече, ионако не зна куд би са њима. Одушевљен оваквим одговором, гост је из куће господина Б. изашао са позамашним завежљајем чврсто увежаних свезака.

Много година касније, неки млади човек је, интересујући се за оронуту кућу у којој је некада живео нобеловац Б, од његове родбине сазнао да је некретнина на продају. С обзиром на то да ју је тек требало реновирати, испоставило се да цена није висока, па се лако договорили о купопродаји.

Покојникова родбина је намештај узела себи, а ситно покућство и затечену гардеробу поделила сиротињи. Само је на поду салона, крај великог прозора у углу, лежала једна књига, наизглед сасвим обична, случајно остављена или никоме потребна.

Из ауторове књиге „Приче из огледала”
у издању Књижевне задруге
Српског националног савјета Црне Горе,
Подгорица, 2021.

Сумњичава песма

НИКОЛА ЛАСТИЋ

Избор из нових песама

Нема молитве,
без мало
безбожности
Нема сузе,
без мало
злурадости
Нема песме,
без мало
прозаичности
Нема наде
без мало
злослутности
Нема истине
веће
од лажи
Нема вере
веће
од сумње.

Од снаге нема
веће
слабости

Од слободе
нема већег
ропства.

Од живота
нема
веће смрти.

Од страха нема
веће
храбрости.

Од шале нема
веће
трагичности.

Од судбине нема
веће наде нити
бекства од збиље.

Од детерминизма
нема веће
неограничености,

неодређености.

Још увек сањам

На прагу песме и глухоте
сањам изневерене наде
можда сам Ја грешка
у крви, у сузи и сржи-
штета колатерална.

Човечанства назначена,
пропадљива, за пропаст,
сопственом грешком,
као и претходна, обрела се
у мраку безизлазном.

Сад већ жалим што нисам,
огрезао у греху, љубио,
страсно и часно, док остаци
дана проговарају слепо-
богохулни стихови се нижу.

Да ли ће и ова прошлост
ући ми у траг несхватљив
и за мене самог недокучив
за путника на измаку снаге
некролог ко ће да напише.

Деобе I

Побегосмо од Речи
неумољиво молећи
Неумољивог
Годо ће можда ипак
Доћи
и Реч праву
из Пандорине кутије
опет извући
свако јуче пољубиће сутра
свако сутра пољубиће јуче
јутро вече, вече јутро,
Побегосмо од себе,
од црне и мрке ноћи
одвише крволочне за нас,
од сунца у нама
сувише црвена и црна
сувише врућа и сјајна
за наше грешне очи,
окренутих у себе
из затвора и са слободе
песма се у фалшу испевала.
Побегосмо и од себе самих,
од сивог и жутог обзора,
од пресахлих извора
духа,
од слепачких очију
неба,
од земље из ловачких
прича,
од жита са шлагом,
несажваканог кољива,
од груди
од рахат локума,
од песме, кола и игре
лова,
без руку, ногу и слугу,
Побегосмо
у филм, па у серију,
те у игрицу компјутерску,
спорт, и напослетку
у ловуцу,
од које све
више и више,
све
мање и мање
Има,
не зна се шта је боље,
ако га има или ако га
Нема,
несрећан је свако
на свој уврнут начин,
и који губи и који
добија,
рачун испоставља се
увек и сваком,
све се изродило у
игру и обред,
а обоје у неигру,
Рат, трку и борбу,
неравноправну,
вечну, без победника,
преокренувши
мир у немир,
мир који је одвајкада
био немир,
серија је рођена када
је филм постао обред,
мелодрама отегнута
у недоглед,
у овом ритуалу
љубавници ће пронаћи
једно друго, разуме се,
после низа
пустоловина, епизода,
зле ће стићи казна,
за добре резервисани
су победа, правда и

заслужени згодитак,
све ми то знамо,
али се неодољиво мора
погледати и доживети
опет, два, три или
четири пута,
како би се у нашим
животима досегла срећа,
ако не, спремна је нова
епизода, сурогат наде и
јаве, и нада
у боље сутра свако вече.
Док се баба чешља, село
гори, а кад се тв искључи,
страва је
пропевала,
Крајње је време
да поставимо
Питање,
упитамо себе,
шта нас то одвоји
од свемира.
Ја се извињавам,
што желим
да решим Питање,
све проблеме Света
на три-четири стране,
али верујте, имам
ваљано оправдање,
после писања осећам
неко олакшање, неко
смирење без седатива –
осећам се
срећом окупан,
умивен и чист
од сумње-
то је јаче од мене.
Крадем. Лажем. Знам.
Не обрађајте
на мене пажњу.

Деобе II

Можда је Стојан Вујић
био у праву
када ми је рекао
да сам премало читао,
па ми сад пева знање.
Младом.
Не разумем себе
од пре неколико година
попут Имреа Кертеса –
а како ћете Ви мене
разумети,
Млади и Стари,
урбани и рурални,
граждани и грађани,
верни и слабо верујући.
Могли бисте
да ме упитате
што не пишем
романе или/и есеје, међутим,
Ја само на овај начин могу
да се изразим.
Да наставим после
невеште дигресије-причу.
Побегоше Једни, па
побегоше и Други.
Први од јаве к миту, а од мита
драми,
од драме и Твари к Речи.
Други од Речи ка Твари,
од Твари до Кошмара Тренутка.
Први би да спале ове Друге

што пророкују Речју
оно што се не сме,
оне што неће корење
за храну, ни да чекају
да их прошлост
пољуби у чело или
благослови Небо,
премда и за једне и
за друге
серије се снимају и
пишу, као и
представе позоришне
старе и нове
забавне и озбиљне
за обе врсте непомирљивих
неистомисљеника, сижеи,
кафански обреди и
богослужења, глумци
или жреци, или конобари-
све је исто-само њега нема,
боголиког човека или
човеколиког
бога, а нико неће
или ником није могуће,
ко би то знао
да истини погледа у очи.

Истине има или нема.
Стварности јесу.

Ватра без пламена блиста

Благо ономе ко уши нема
да чује,
Срећан је онај који очи нема
да види
неправду, игру среће и смрти,
патњу, пометњу и незнање,
бол, неверства, зла и пакост,
безосећајност,
бесмисленост,
Читамо да бисмо писали,
Певамо, а мелем за ране
неизлечиве немамо, па
Пишемо тек да би нас
читали, и себи лагали,
у пепелу ипак топлому ватра
племенита још гори
бесомучно јуре дани,
чаша сам ја испијена као и ти
са медених уста твојих напих
се пакла, раја нема, нити ће га
бити, сунце сија, месец сјаји
нема ту ничег људског за нас
само у ока твоја два блиста
жар,
хода по непроходу, а ноге нема,
туђе грли мисли, а руку нема,
трен што се кроз невреме духа
провлачи
нем ме бодри, узалуд ме мами
пучина
узалуд ликује таласима без
обзира,
неће моћи да уђе у скровите
кутке
моје снаге, косе и мојих жила,
где радост плаче, а туга се смеје. ■

Основна књижевност

Није јасно како је настала друга песма по реду. (Такође друга драма и други роман.) Како је пало икоме на памет да створи нешто што већ постоји? Зашто је мислио да за изражавање његових мисли и осећања може да послужи форма коју је створио неко други?

На та логична питања не постоји разуман одговор. Не помажу нам ни филозофска и естетска мудровања. Ено на пример теорија подражавања (мимезис). Заговорници те глупости испуштају из вида просту чињеницу да ниједан уметник не подражава неког другог уметника него подражава стварност. (Уп. нпр. почетничку старословену поезију Аристотела и убитачну марксистичку естетику Ђерђа Лукача.)

Остаје једина замислива могућност да књижевници не знају да је пре њих неко већ писао књижевна дела. Зато, чим приметите да осим њихових остварења постоје и друга остварења, навратанос покушавају да створе нешто различито, тобоже оригинално. (То онда историчари књижевности називају развојем.)

Овде се назире кључ за решавање загонетке. Ако књижевници без знања о ранијим остварењима остварују слична остварења, онда мора бити да постоји неко основно остварење, неки шаблон, неки основни модел на основу којег сви књижевници – независно једни од других – стварају истоветна дела. Честе и небитне разлике настају само услед неспособности, непажње, немарности и лењости појединих стваралаца. Тако настаје мноштво литерарног шкарта.

Нема дакле сумње да постоји нека основна књижевност, литерарни архетип, књижевни праблик или закон, попут закона физике и биологије, као гравитација и дисање. Као ти закони, књижевност је општа законитост људског постојања: наине, не постоји језичка заједница у којој нема књижевности. Звучи невероватно, али није позната појава да негде „нема књижевности“.

Проблем је само у томе што на разним језицима настају гомиле лоших књижевних остварења, која више и нису књижевна остварења. (То је кудикамо слична појава као парадокси бонтона: господа пуштају пред себе госпође, али успут тапкају им задњице.)

Основна књижевност почива под површинским појавама постојећих књижевних остварења. Ископавање литерарног праоблика спречено је језичким потешкоћама пошто је језик основне књижевности потпуно непознат.

У недостатку других средстава, дела основне књижевности могу се реконструисати из оних остварења која се налазе у постојећим књижевностима. Тако је на пример реконструисана основна варијанта Бранкове песме „Девојка на студенцу“. Верзија у основној књижевности гласи овако: „Кад сам синоћ овде била / ја сам чедност изгубила. / Данас бих се опет дала / као вода из бокала.“

мило шевић

ИНТЕРВЈУ С ПЕТРОМ МИЛОШЕВИЋЕМ

Сентандреја је симбол

Која је добит и која је цена двојезичности за писца? Колико значи, то питам и од песника, што мађарски и српски језик имају различиту логику, синтаксу, мелодију?

– Своје текстове никада не преводим, него пишем два оригинална дела, јер језик није само фонд речи и граматика, него духовни, културни и историјски контекст, па и лично искуство и емотивни однос. Дакако, има и језичких конкретности, рецимо у мађарском не постоје граматички родови, у српском нема члана испред именице, у мађарском постоје парови дугих и кратких самогласника, у српском има четири акцента. То су важни технички елементи код песама у везаном стиху, где се током писања ослањамо на слух и на ритам. У слободном стиху и у прози улога тих елемената није толико упадљива, тамо се човек мора ослонити само на осећај.

Ваши „Трик-роман“ јесте „мастер-есеј“ и венац варијација на аутобиографију и игра с триковима и огледалима. Да ли су вас инспирисали гласови и облици да у духу великих ремек-дела пишете о самој себи?

– Аух! На то нисам мислио. Али прихватам. Гле, шта ради подсвес! Као окорели читалац, историчар књижевности и професор вртео сам се целог живота међу ремек-делима, па сам с њима повезао оно „Ја“ које се појављује у роману. Истина, не бих смео ни тврдити ни негирати да сам то ја. У суштини, намеравао сам да за онај тип романа који називам трик-романом, створим узорак а истовремено и његову пародију. Дакле нешто као Сервантес.

У више ваших романа главни јунак је Ичвич, сниматељ који у свему види слике. Да ли је он намеран контрапункт вашег списатељског бића?

– Или пројекција прижељкиваног субјекта у књижевну фигуру. Као гимназијалац спремао сам се за сликара, једна грана моје породице пружа се до неке медитеранске сликарске династије у магли векова. Потражићу их у магли и у машини, видећемо шта ће испасти. Можда нов роман.

У „Сентандрејском квартету“ роман „Последњи сентандрејски Србин“ има ироничан и меланхоличан наслов. Посматрате ситуацију с поигравањем и емпатијом. Је ли тај идентитет одговорност и могућност?

– Сентандреја је симбол, а истовремено и фантастична и надреалистичка, велика прича. Избеглички логор из турског доба, те за свега неколико деценија барокни градић са седам цркава и иконостасима са сликарским ремек-делима, те цветање, па пропадање, најзад у наше доба, пред нашим очима, неизбежно али отегнуто изумирање, као такмичење Ахила и корњаче, с тим да ће Ахил сада свакако сустићи корњачу. Али када? За мене је стварно одговорност и списатељски изазов свест о томе да можда познајем последњег сентандрејског Србина, само не знам ко је тај.

У вашим делима важни су текстуални простори који се шире унутра а и стварне локације, нарочито између Калаза и Сентандреје. Молим вас предложите једно од ваших заиста омиљених места!

– Можда Венеција. Сусрет цивилизација, Византија у срцу Запада. Вероватно није случајно што се кључна сцена мог романа „London, Помаз“ одиграва у Венецији.

Разговарао Јанош Сеге (Szegő János)
Мађарски оригинал в. у: Lira Könyvklub,
szeptember 1. – november 1.

Дела Петра Милошевића на мађарском

Током 2021. године објављена су на мађарском језику дела Петра Милошевића у осам књига. Будући да се стваралаштво Петра Милошевића тематски вишеструко везује за Сентандреју, књиге је објавио Сентандрејски клуб књиге (Szentendrei Könyvklub). Полазећи од својих текстова који су раније објављени на српском језику, Милошевић је у овим књигама написао мађарске верзије, које нису у потпуности истоветне са српским текстовима, а има и таквих који немају српску варијанту. Издање у хомогеном типографском облику садржи романе, приповетке и песме, дакле само белетристику.

Под насловом „Szentendrei kvartett“ (Сентандрејски квартет) у једном тому су објављени романи „London, Pomáz“, „Az utolsó szentendrei szerb“, „A szulejmanováci esata“ и „Honlap-sztori“ (Лондон, Помаз. Ми же Сентандрејци. Битка за Сулејмановац и Вебсајт-стори); то је тематска група или циклус са ликовима који прелазе из једне књиге у другу. Из овог циклуса раније су, у издању Радионице „Венцловић“, на мађарском језику били објављени романи „London, Pomáz“ (2016) и „Az utolsó szentendrei szerb“ (2018), сада су самостално издање доживели и романи „A szulejmanováci esata“ и „Honlap-sztori“.

Самостално су објављени романи „Kaláz parazsa“ (Тиња Калаз) и „Trükkregény“ (Трик-роман). У њима приповедач говори у првом лицу јединине, па се, можда оправдано или под знаком питања, може повезати са самим писцем.

Изаšla је и збирка приповедака „Valaki más“ (Наћи ћу другог). Збирка „Talányok“ (непреводива игра речи значи загонетке/девојке) садржи приповетке извађене из ауторових других књига или су сасвим нове.

Збирка песама „Szentendrei regula“ (Сентандрејски типик) садржи песме из истоимене српске збирке (1990) и песме настале касније, и текстове за сонгове у позоришним представама.

Књиге су објављене уз финансијску подршку Мађарске академије уметности (Magyar Művészeti Akadémia, MMA).

Продају се у књижарама дистрибутера Lira (www.lira.hu), а могу се наручити и код издавача (www.szentendreikonyvklub.hu). ■

РОМАН ПРЕДРАГА СТЕПАНОВИЋА НА МАЂАРСКОМ ЈЕЗИКУ

„Mohácsos élni”

Српска самоуправа у Бидимпешти, 2021
(Наслов оригинала: „Живети у Мохачу”)

Срби земље горње

Из свременог миљеа „мојих породичних универзитета”, романом „Живети у Мохачу” (2006) Предраг Степановић се поново враћа завичају, у свој приповедачки већ освојени локалитет. Једино што сада временска дуж казивања сеже, и захвата, далеко изван самих његових сећања и запамћења, па му у „освајање” грађе здушно помажу веродостојни сведоци тог времена.

Књига поседује документарну, али и романескнуту фактуру, слично скорашњем филму Вима Вендерса „Вуена Vista Social Club”, у ком немачки режисер изводи на „сцену” доброно временске и полузаборављене кубанске музичаре, виртуозе у преживљавању тешких времена.

Степановићеви протагонисти су „моачки” црквени појци, такође, на самом рубу амбиса давно минуле епохе. Реч је овде, дакако, о Србима, у расејању, с те масне горње земље, али у оном ветровитом гнезду на дунавској грани. Пред нама је живописна панорама ликова маловарошана, паора, кулака и српских „оптаната” с краја на крај прошлог (двадесетог) века. Тамом двадесетак сусрета и разговора писца са блиским својим сродником Тихомиром Ђуком Болманцем, уз обавезну домаћу ракију, нижу се још увек живе успомене, горка присећања и родослови, сплиће се својеврсни панонски венац.

Ђукина казивања уводе вешто у роман и суседе – Мађаре, Швабе, Шокце, тај шаролики историјски конгломерат народа везан за границу и велику плаву реку. Пратимо, тако, како је мали Ђука „провађао” школу у она времена прадавна, а онда, с првим његовим школским данима, почиње и Први светски рат, ново и највеће пострадање српско. После рата, у најбољој младићкој снази Ђука је приморан да „оптира” (приволи се) и одсели натраг у Србију, у Бели Манастир, да би се неколико година касније, кад се све слегло, опет вратио у Мохач и ту дочекао Други светски

Тихомир Болманац звани Ђука, приповедач и главни јунак романа „Живети у Мохачу”

рат, па онда даље све редом: комунизам и Русе, 1956-ту годину, другу колективизацију...

Роман Степановићев даје крајње уверљиву слику српског живља у Мађарској на путу њиховог постепеног нестајања, искорењивања, асимилације. Сам писац не износи статистичке податке, али ипак вредно је поменути да је у Мађарској с почетка двадесетог века било више од двадесет хиљада Срба, а да их је данас преостало још једва три или четири хиљаде (не убрајајући ту и све оне избегле из некадашње Југославије током 1990-их).

Животни „роман” Тихомира Ђуке Болманца (1906–1992) записан је негде средином осамдесетих. Била је то ваљда једна од последњих прилика да се ламентира о временима када су Срби имали по „дванајст комада” дече, брижљиво чували веру, језик и понос (данас бисмо рекли идентитет), када су знали далеко жустрије да се боре за своја права, а противу неправди, при том потежући, ако је требало неком важном да се жале, и пешице до Пеште и Беча! Имало је, дабоме, међу њима и пргавих до зла бога, али и изванредних појаца црквених.

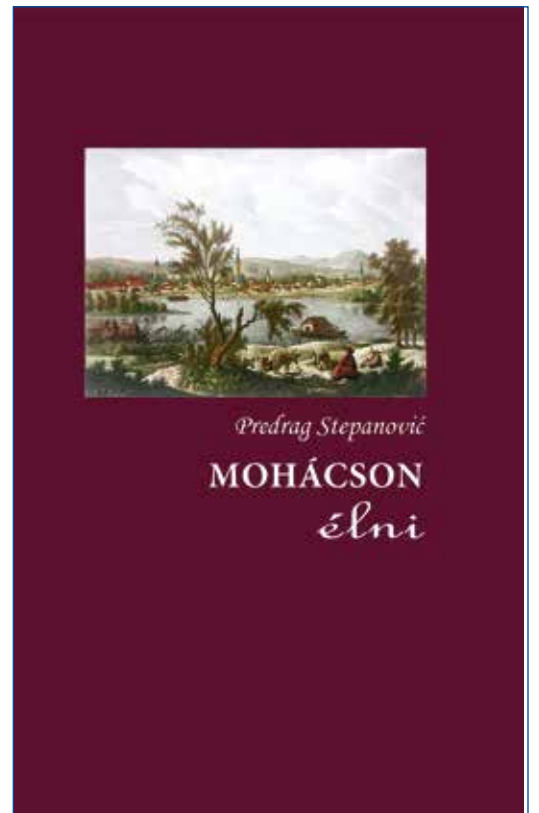
У лamentsирањима над прошлим временима Ђуки здушно помаже и његова најближа, још преостала, родбина, и супруга Наталија („баба тета”), дједа Милан, ујак Јакшо... Тај наш свет тамо са земље горње вазда је неговао живу реч, предања усмена, или што једном Ђука рече: „Они који су остали гледали су да не забораве оне који су отишли.”

Од саговорника пишчевог, „живе архиве” минулог века истуреног казивача догађаја, Ђука Болманац израста, на страницама овог романа, уистину у јединственог књижевног јунака чија судбина рефлектује не само ћуд и психологију него и етички хабитус човека панонског поднебља, јаког српског корена. Он влада многим знатима, поседује вршаће машине као и оне справе за печење ракије које ваља крити од власти; он је кулак али и беземљаш, узгајивач ошугавелих оваца и виноградар, више пута прелази на страну потпуних губитника а онда опет започиње све од нуле. Душеван и домаћин мераклија, али и вешт у надгорњавању с властима, живео је наш Ђука вазда тај унакрсни, паралелни живот, свој и „њихов”, као у каквом вечитом збегу – живот погранични. Сведочења као што су његова нису ни могла у његовој средини да буду одмах објављена. На пример, она оцена о Русима, то јест тадашњим Совјетима који су после Другог светског рата завладали у Мађарској: „Волим ја Руса, није да не волим, али па кад су... не волим га што је, ето так, што су све поотимали...”

О искошеном и врлудавом језику, још једном од важних јунака романа „Живети у Мохачу”, могла би се, како се то пословично вели, написати читава једна књига. Она, та књига, већ је, заправо, и написана, то је ауторова докторска дисертација из области лингвистике, „Говори Срба и Хрвата у Мађарској”, одбрањена 1977. године, а објављена, до сада, на три језика – српском, енглеском и мађарском. Степановић је ишао трагом онога што су о језику тих крајева бележили Вук Караџић, Александар Белић и Павле Ивић, али је понајвећма сам скупљао и обрађивао грађу на терену, у бројним местима где живе Срби и Хрвати...

У свом приказу Степановићево књиге „Малоградске и друге приче”, Петар Милошевић је још 1984. године позвао „да обратимо (и скренемо) пажњу на језик и стил текстова Предрага Степановића као и на занимљиву контаминацију дијалекта и књижевног језика...”

Селећи се својевремено из Херцеговине у Угарску, Срби су у властитим, можда и јединим завезљајима које су имали, понели свој ијекавски дијалект. Тако, говор мохачких Срба најприближнији је Вуковској варијанти. Реченица је ту британска, језгровита, затегнута попут јаког федерала. Ак-

Искусни преводилац српске књижевности на мађарски, Предраг Степановић, после превода своје збирке „Малоградске и друге приче” („Kisvárosi és egyéb történetek”, Venclovics Műhely, Budapest, 2017), превео је и свој роман „Живети у Мохачу”, који је изашао 2006. године у Београду, у заједничком издању Удружења књижевника Србије и будимпештанске Задужбине Јакова Игњатовића.

Ово је већ трећа ауторова белетристичка књига на мађарском, пошто је недавно изашла и његова збирка „Приче о малом зецу” у мађарском преводу („Nyulacska huszonöt meséje”, Móra Könyvkiadó, Budapest, 2021).

центри, силазни и узлазни, висина тона и интензитет овог дијалекта као да дочаравају и пресликавају све оне живописне кривуље, праскове, контракције, штурост и исијавања свог динарског изходшта. Криво глагоље Ђукиног говора угнездило се у ту нарочиту, архаичну, ванвремену опну, савршено отпорну на туђице и свако претапање у друге језике. Није због тога ни чудо што је списак мађарских и немачких речи, приложен у додатку књиге, тако кратак, а и оно мало што је тамо набројано односи се углавном на администрацију и друштвено уређење.

Особености језичке грађе и структуре Степановићевог романа биће, сигуран сам, крупан залог за наше језикословце. Ово дело је, за мене, пре свега, изванредна прича, начин преузимања и чувања онога најбољег, и најдрагоценијег што собом сваки живот носи и зрачи. „Живети у Мохачу” у свом суптилном, хуморном стилу дотиче и еротску тему, премда интимни живот ликов романа остаје у сенци главних токова казивања. Па ипак, теча Ђука и „баба тета” Наталија не устезу се, и не избегавају, разговор и о таквим згодама и животним радостима. Напротив.

Дирљив је, зацело, призор са последњих страница романа, када писац тамо у Мохачу затиче своје временске јунаке како читају подебеле књиге из области лепе књижевности. Простодушни људи, који су у својим рукама држали повоздан само мотику или какву другу пољопривредну алатку, сад ево, као последњу и судњу своју лектуру, с огромним жаром ишчитавају, он „Стари завјет”, а она „Ану Карењину”! Они се ту пред гостом чак и утркују у изношењу својих тумачења и замерки нарочито у погледу љубавних недолжности и свакојаких изопачења жена и људи из ових књига.

За крај доста добро, а zgodније још за почетак.

Мома Димић
Одломци из поговора
српском оригиналу романа

ПЕТАР МИЛОШЕВИЋ: ОДЛОМАК ИЗ „TRIK-ROMANA”

Како лете вештице?

„Веслач”, Аквинкум

Док чекамо пиће, вадим три цедуље из различитих цепова свог сакоа који нас дискретно запањује мирисом нафталина.

– У Лукином роману следе такве појединости које су можда важне за археологију – кажем својим пријатељима код „Веслача”. – Начини сам за вас копије. Прочитаћу вам, а ви ставите то у музејски архив, ако вам треба.

Сарадница археолошког института, знаменити музеолог и велики архитекта отпијају гутљај, те слушају Лукин дијалог с калашком вештицом у рукописном роману.

Калаз, свет из бајке

– Пролеће је, синко, блеште беле мараме и беле кошуље на гробљу, лебди мирис љубичице и тамјана, нико тада не мисли на смрт. Него на васкрсење!

– Све је то лепо, бако, аферим, али где је девојка с плавим минђушама? Она која се оваплоћује годишње једанпут. Рекли сте да долази увек о Ружичалу.

– Нисам лагала. Дође, тумара по гробљу, певуши песму коју нико не разуме, најзад узима крчаг и одлази. Нико не зна куда иде.

– Не знате ни ви? Каква сте ви вештица?

– Не брини. Једном сам полетела за њом.

– Полетела? Мислио сам да је летећа метла прича за децу.

– Ја и не летим на метли, него помоћу раширене мараме.

– Као слепи миш?

– Ћушнућу те ако ми се ругаш!

– Опрости, бако стара, опрости, што твојих моћи потцених круг!

– Умукни, синко. Здравно си се обезобразио!

– Ћутаћу као сом, само терајте даље!

– Елем, летим дуж дрвореда и видим да се на обали потока затвара завеса жалосне врбе, а женска сподоба с крчагом на рамену нестаје, умотана у зеленило.

– Зар сте је изгубили, бако несрећо?

– Изгубила? Ти не знаш с ким диваниш. Кружила сам око дрвета, мислећи да се девојка сакрила у лишћу. А на грани ко да нешто...

– Немојте цвркатати, бако, на врхунцу приче!

– Смири се. Мада и мене обузима језа док ти причам. Јер тада ме спопаде виша сила и понесе далеко... Где још нисам била. А тамо, на раскршћу овог и оног света, седела је девојка с плавим минђушама и рече ми оно што ћу теби сада казати дословце, јер то нећу да понесем са собом у гроб.

„Старице наше причаше причу да смо у срећи живеле живот од памтивека на Острву.

Али у једном мрачном часу керови, ласте и слепи старци осете нагло да стиже коб, свуд са свих страна оружјем светлим у журиш крећу на земљу нашу застрашујући коњаници. Пустоше баште, газе кроз жито, куће нам пале, руше што стигну, кидишу као ловачки пси.

Спасење наше била је лађа, огромна, ипак непримећена, у старој луци укотвљена. У њу смо брзо преговарили све што се могло дићи са места и за будућност сачувати.

Но нисмо могле понети лађом палате целе са осликаним зидовима. У недостатку другог решења сликари наши потпуну слику нашега света насликали су на палубу. Тако су ипак све успомене пошле са нама у новом сјају намоловане на даскама.

Дигосмо сидро и пловиле смо без кормилара у неки далек непознат свет. Видесмо како Острво гори, старице ипак не кукаше, јер плаву чесму од уништења помоћу врачке сачувасмо. Ситне комаде камена плавог с чудном лепотом чаробне снаге претвориле смо у минђуше, и вековима, било куд нас је ветар судбине бацио био, плаву смо чесму обновили.”

„Веслач”, Аквинкум

– Нисам очекивала да се кључ за легенду плаву чесме налази у магловитој причи о некој древ-

ној женској секти – уздише сарадница археолошког института.

– Само опрезно – опомиње је знаменити музеолог. – У научном погледу не можемо узети здраво за готово брбљање ћакнуте старице у једном романтичарском роману.

– То је тачно – слажем се привидно. – Али немојмо заборавити да смо сви видели спајање планине у Калазу са плавом чесмом на фресци у старом пристаништу. Сада исту ствар налазимо у Лукином роману.

– Тако је, пиле моје – подржава ме велики архитекта. – Дај да чујемо шта имаш још да нам саопштиш.

– Ево наставак Лукиног разговора с калашком вештицом – кажем, те читам свој запис са треће цедуље.

Богу иза леђа

– Реците, бако, зашто су девојке сместиле плаву чесму тамо богу иза леђа? Као да су хтеле да је сакрију.

– Може бити, синко. Богу иза леђа, кажеш ти. Ја кажем: код извора.

– Код извора?

– Јесте, код извора. Јер одавде потиче све.

– Бако, то је бесмислица! Зашто је девојка с плавим минђушама носила воду на извор?

– Воду? Откуд ти то?

– Рекли сте да је носила крчаг на рамену.

– А, то? Мислио си да је носила воду?

– Зар није?

– Дабоме да није.

– Него?

– Размишљај! Одакле је пошла девојка?

– Са гробља.

– Ето видиш. Није носила воду, него душе.

*

Тишина.

Збуњена ћутња.

У реду, друго и нисам могао очекивати. Завршетак је патетичан и нејасан. Душе се превозе чамцем, не у крчагу. Разумљиво је што моји пријатељи гледају у мене као теле у шарена врата.

Примедбе, међутим, долазе с оне стране с које нисам очекивао.

– Нешто не штима са вештицом – мршти се знаменити музеолог. – Као да је окренута наглавачке.

– Вештица стоји наглавачке?

– Јесте! Ниси приметити? – преузима реч сарадница археолошког института. – Ова вештица није зла. Напротив, испада добра. Доброћудна бабарога. Где то има?

– У Калазу! – одбрусим поносно, затим блебећем о вишим сферама изнад добра и зла, о трећем степену и о исконској и вечној доброту...

– Попујеш као окорели хипик – смејучка се сарадница археолошког института.

– Знаш како – подупире је знаменити музеолог. – Историјске чињенице не потврђују постојање исконске и вечне доброте.

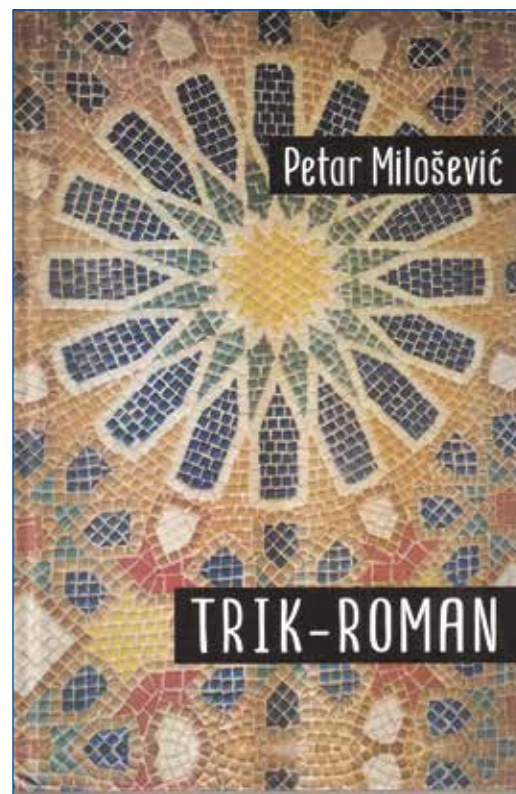
– То горе по историјске чињенице! Ја располажем породичним доказима. Бака ми је говорила да човек по сваку цену треба да буде добар. Она је својим животом доказала да је то могуће. То је за мене права историјска чињеница. То јест моја бака...

– Попиј нешто, пиле моје – прекида ме велики архитекта, видевши да губим нит.

Маузолеј у Ирми

Сумњичаве реакције сараднице археолошког института и знаменитог музеолога показују да Лукин рукописни роман не садржи меродавне податке за археологију.

Другачије стоји ствар са књижевном историјом. Непозната колегиница у својој студији каже да Лука свој роман завршава аутобиографским исказом који баца ново светло на извесне биографске детаље који су током двеста година прихватани као чињенице.

Петар Милошевић код Агоре

„Trik-roman” је објављен у заједничком издању новосадске издавачке куће Агора и будимпештанске Задужбине Јакова Игњатовића.

Агора је раније објавила следеће Милошевићеве романи: „Тиња Kalaz” (2013), „London, Помаз (друго издање 2014), „Ми же Sentandreјци” (друго издање 2015) и преводе с мађарског: Р. Hovard: „Kapetan Prljavi Fred” (2015) и Р. Hovard: „Tri musketara u Africi” (2019).

На крају свог романа Лука говори о оном догађају који смо досад познавали само из Вуковог саопштења:

„Године 1810., кад је ову књижицу писао, био је Српски учитељ у Пешти. По том негде на великоме мразу пође у Ирму к Руским певцима, које је учио математици, и озебао ушавши у врућу собу, оглуне уједанпут. Тако изгубивши једно од најважнији осећања, не само што више није могао учитељовати, него се учини и као сулудост, и пропије се.” Вук: Предговор, Опит [8].

– За мене ту нема ничег новог – објашњавам својим пријатељима код „Веслача”, јер знам да нису упућени у српску филологију. – Вукову причу о мразу и топлој соби знају и моји студенти. Онај ко не зна како је оглувео Лука Милованов Георгијевић, пада на испиту као Чаплин.

– Весело је тамо код тебе на факултету, пиле моје!

Обустављам глумирање, јер следе озбиљне ствари.

Иако изгледа невероватно, непозната колегиница тврди да Вук Караџић... није био у праву!

То је написала, и остала жива. Она зна да је то беспримеран случај у историји српске културе, а може се објаснити једино тиме што Вук Караџић није познавао Лукин рукописни роман. Да га је читао, Вук не би лупетао којешта о мразу и топлој соби.

Наиме, Лука на полеђини умусаних хартија јасно каже да га несрећа није задесила у соби руских појаца, него још на путу, код скретања за калашки каменолом.

Из тога непозната колегиница извлачи закључак да је Лука оглувео од експлозије у каменолому. (Проверила је, та технологија постоји од 1620-их година.)

*

Одакле потиче информација о мразу и топлој соби, непозната колегиница није успела да утврди. Можда је Вук Караџић питао руске појце у Ирми.

Луку је бадава кушао, он није чуо питање. ■